

УДК :101.17.036.1

**ПРИКЛАДНЕ ЗНАЧЕННЯ
ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ЩАСТЯ
В ТВОРАХ Г. СКОВОРОДИ**
**APPLIED SIGNIFICANCE AND RELEVANCE
OF THE PHILOSOPHY OF HAPPINESS IN THE
WORKS OF G. SKOVORODA**

Рожко В. А.,
аспірантка, Інститут вищої освіти
Національної академії педагогічних наук (Київ,
Україна), e-mail: urania.010111@gmail.com

Rozhko V. A.,
postgraduate student, Institute
of Higher Education of the National Academy
of Pedagogical Sciences (Kyiv, Ukraine), e-mail:
urania.010111@gmail.com

Сучасне матеріально залежне суспільство потребує духовності та морально-емоційного наповнення. Пошуки щастя в позаматеріальному контексті досягають свого апогею згідно з кількістю виданої літератури, статей та рекомендацій для досягнення благополуччя. Філософія щастя Г. Сковороди є прикладною для сьогоденного споживачького суспільства, оскільки базується на християнських принципах моральності, але в той же час орієнтована не тільки на індивідумів, котрі перебувають в рамках релігійного контексту.

Ключові слова: щастя, задоволення, споживання, релігія, християнство, суспільство, Григорій Сковорода.

Modern materially dependent society needs spirituality and moral and emotional filling. According to the number of published literature, articles and recommendations for welfare achievement, the search for happiness in the nonmaterial context reaches its apogee. The philosophy of happiness of G. Skovoroda is applicable to today's society of consumerization, since it is based on the Christian principles of morality, but at the same time made not only for individuals who are within religious context.

Keywords: happiness, pleasure, consumerization, religion, Christianity, society, Hryhorii Skovoroda.

Філософія щастя та шляхи його досягнення у творах Григорія Сковороди є безсумнівно актуальною для сучасного суспільства. В сьогоденні споживачтво та жага комфорту і приємностей є одними з основних характерних рис соціуму, але оскільки тривіальний комфорт та накопичення матеріальних благ мають здатність приїдатися та ставати рутиною, в сучасному суспільстві зростає попит на здавалося б, найдоступніші радості духовного характеру. Інше питання – де і як їх шукати.

Оскільки неабияким джерелом натхнення для Г. Сковороди була Біблія, не дивно, що його філософія щастя є пронизаною християнськими мотивами. І хоча ці самі християнські мотиви можуть легко ввести в оману, дозволяючи запідозрити Сковороду як християнського філософа, насправді він є саме релігійним філософом, перейнявши християнські цінності та водночас вступивши в конфронтацію з духовенством щодо традиційного, ортодоксального розуміння біблійних текстів, зокрема Пятикнижжя. Для нього Біблія була більше збірником притч та алегорій, аніж історично-пророцькою спадщиною, хоча він і не заперечував її богонатхненності. Тому не дивно що і поняття щастя та його пошуки є в більшій мірі християнізованими та близькими до біблійних вказівок. Навіть у листі до Ковалінського, свого

учня та першого біографа, Григорій Сковорода наставляє його словами апостола Павла: «Радій завжди, будь вдячним за все, молись» [3, с. 57].

Притчі Сковороди місцями також уподібнені доновозавітних мотивів, але їх стиль більш приправлений українським настроєм та гумором. «У творах Сковороди зовсім природно поєднується «найшанованіше з найганебнішим, найвище з найнижчим», а щиро український гумор зближує часом у «геть несподіваних контекстах» [2, с. 159–160]. А от образи, які він в них використовує – образи світла, старця і т.д. – є доробленими та модифікованими, аніж суто християнськими.

«Ціль, до якої схиляв своїх слухачів Сковорода, полягала в тому, щоб досягти задоволеності собою та особистого щастя. Він наголошував на аскетичному стилі життя, переконуючи своїх читачів та слухачів в необхідності поборення гріха та спокус щоби успадкувати Боже благословення. Фундаментальний висновок Сковороди полягає в тому, що всесвіт є створений Богом з Його провидіння, любов'ю та турботою про людське благополуччя» [3, с. 10]. У притчі «Розмова пяти подорожніх про істинне щастя в житті», один зі співрозмовників, Григорій, стверджує, що Натура (природа, ототожнена з Богом) відкрила щастя для всіх людей без винятку, і це щастя не полягає в багатствах світу, високих званнях чи навіть країні проживання: «Григорій. Не можна усім бути багатими або чиновниками, дужими або гарними, чи можуть усі поміститись у Франції, чи можуть усі народитися в один час? Аж ніяк не можна! Бачите, що справжнє щастя не в знатній посаді, не в гожості тіла, не в гарній країні, не в славному часі, не у високих науках, не у щедрому багатстві».

Щастя доступне навіть тим, хто був позбавлений не тільки заможності, впливовості та маєтку у Франції, але й ніг та зору. У притчі про безногого та сліпого Сковорода виводить висновок, що щастя можна віднайти у взаємодопомозі друзів-братів, які « дихають миром та любов'ю»:

«— За цим діло не стане, — сказав сліпий, — ти мені тягар легкий і пожаданий: візьму тебе, скарбе мій, на себе. Чисте око твоє хай буде тіла мого вічним володарем і всіх моїх членів головою. Припини муки безпросвітної темряви, що жорстоко ганяє мене по порожніх шляхах: я твій кінь, сідай на рамена мої та й керуй мною, любий мій пане і брате! — Сяду, брате мій, із задоволенням, аби довести цю істину: «Брат від брата має допомогу як город, твердий та високий, зміцнюється ж, як засноване царство»» [1, с. 328].

В діалогах між співрозмовниками у «Розмові...» поволі випливає висновок, що саме стане людині за щастя. Логвин, перефразовуючи біблійного Сираха стверджує: «Страх Господній возвеселить серце». Тут мається на увазі не страх у класичному розумінні як жах чи переляк, лише покора перед Богом, Його законом та прийняття Його волі як своєї власної. Григорій підсумовує: «Подяка отцю нашому небесному за те, що відкрив очі наші. Тепер розуміємо, в чому полягає наше істинне щастя. Воно живе у внутрішньому мирі

серця нашого, а мир у погодженні з Богом. Що чим погодженіше, тим і блаженніше. Тілесне здоров'я є ніщо інше як рівновага і погодженість вогню, води, повітря та землі, а присмирення думок, що бунтують її, є здоров'я душі і вічне життя».

Не менш християнсько натхненні висновки можна виділити з іншого твору Г. Сковороди – «Вступні двері до християнської добронравності», де поради для досягнення щастя даються читачам у формі Декалогу, перефразованих десяти заповідей:

«Найважливіше діло Боже є: одну безпутну душу оживотворити духом своїх заповідей, аніж із небуття створити нову земну кулю, поселену беззаконниками». Таким чином, людина, яка живе за Божим законом є щасливою вже за рахунок чистого сумління перед собою і Богом. Людина, яка не є обтяженою гріхом, пристрастями чи земними прив'язаностями може бути по-справжньому вільною, а свобода – це черговий синонім щастя в філософії Григорія Сковороди.

В розділі «Про Десятислівя» Сковорода, перефразовуючи та доповнюючи І-шу біблійну заповідь, вказує: «Я є Господь Бог твій, хай не буде в тебе богів інших!..» тощо. Ясніше сказати так: Я голова твого щастя і світло розуму. Бережись, щоб ти не заснував життя свого на інших радах, мистецтвах та вимислах, хоч би вони із ангельських розумів народилися. Покладись на мене сліпо. Коли ж, мене минувши, покладеш вік свій на іншій премудрості, то вона тобі буде Богом, але не істинним, а тому й щастя твоє буде подібне до краденої монети». В подальшому тексті зустрічається порівняння будування щастя на піску. Чи на поганому камінні, що є досить хитким та ненадійним місцем і способом. Звертаємо увагу також на роль серця в філософії щастя Сковороди. Як і в старовірській культурі, серце не означає просто орган чи місце почуттів, але є синонімом душі, думок, намірів, розуму. Як і в євангельських притчах, у Сковороди подібно йдеться про те, що з серця виходять усілякі злі наміри, нечистота та злоба, які руйнують людське благополуччя. Виходячи з цього, серце та саме єство людини потребує цілковитого преображення та звільнення від мирських прив'язаностей, заздрості та лицемірної любові: «Але оскільки лихий намір є сім'ям лихих справ, яким немає числа, а рабське серце є невичерпаним джерелом лихих намірів, через те по вік твій годі тобі бути чесним, коли не попустиш, щоб Бог переродив серце твоє. Присвяти ж його нелицемірній любові. В той час у тобі раптом закінчиться безодня беззаконь. Бог, Боже слово, до його слова любов – усе це одне. Цим триосібним вогнем розпалене серце ніколи не грішить тому, що лихого сімені чи намірів мати не може».

Оскільки в сьогочасному матеріальнозалежному суспільстві зростає попит на духовність та духовно-емоційне збагачення, навчання Сковороди є актуальними та прикладними не тільки для релігійних осіб, але й для тих, хто живе поза рамками релігійного контексту, оскільки у творах Г. Сковороди присутні моральні настанови, які не вимагають від індивідуума відвідування храму чи виконання певних ритуалів.

Варто звернути увагу на ще один твір українського мандрівного філософа – «Розмова, звана алфавіт, чи буквар світу». З діалогів цього твору можна виділити ще один шлях до щастя – споріднена праця. Саме поняття спорідненої праці як шляху до щастя є досить актуальним для сьогоденного суспільства, де матеріальні блага та неперестанне збагачення та споживацтво посідають чи не найперше місце. Для накопичення необхідний чималий заробіток, а способи останнього насправді мало кого змушують задуматися, подібно як і те, що далеко не кожен працює за покликанням, але в намірах більшого заробітку та престижу, що суттєво впливає на рівень задоволеності людини своїм життям. Не менш важливо і те, що виконуючи працю чи обов'язки, до яких особа не має бажання, хисту чи певних вмінь, тобто, роботу, до якої вона не створена, людина прирікає себе на певного роду рабство та нещастя. Не менш важливо і те, що така особа може просто занедбати свої обов'язки, виконуючи їх халатно та несумлінно. Щасливою ж буде та людина, яка виконує працю, до якої створена, має талант, аніж віддасться у рабство нудьги з обридлою роботою, хоча й матиме від неї чималу платню. Подібно як мисливець, який тішиться самим процесом полювання, аніж поїданням впольованої здобичі, як порівнює Сковорода. Насолода процесом є однією зі складових щастя:

«На вишуканий живопис кожному любо дивитися, але до малювання охочий той, хто любить день і ніч висловлювати свої думки в картинах, помічаючи пропорції, пишучи і наслідуючи натуру».

Можна підсумувати, що філософія щастя Григорія Сковороди, хоч і зазнала явного релігійного впливу та базується на основних християнських засадах, є прикладною та застосовною для тих індивідуумів, які живуть поза рамками релігійного життя. Щастя для Григорія Сковороди полягає передусім у чистоті совісті та серця, свободі та можливості виконувати працю за покликанням. Його твори та настанови є актуальними для сьогоденного матеріально залежного та споживацького суспільства як джерело моральності та духовних настанов.

Список використаних джерел

1. Сковорода, Г., 1994. 'Твори у двох томах', Том 2, *Акціонерне товариство «ОБЕРЕГИ»*, Київ, 468 с.
2. Ушкалов, Леонід, 2001. 'Українське барокове богомислення, Сім етюдів про Григорія Сковороду, Серія «Акта»', 222 с.
3. Daniel, H. Shubin, 2012. 'Skovoroda: The World Tried to Catch Me but Could Not', «Daniel H. Shubin», 410 p.

References

1. Skovoroda, G., 1994. 'Tvary u dvoh tomah (Works in two volumes)', Tom 2, *Akcionerne tovarystvo «OBEREGY»*, Kyi'v, 468 s.
2. Ushkalov, Leonid, 2001. 'Ukrai'ns'ke barokove bogomyslennja, Sim etjudiv pro Grygorija Skovorodu, Serija «Akta» (Ukrainian Baroque Thinking, Seven Sketches of Hryhoriy Skovoroda, Series Act)', 222 s.
3. Daniel, H. Shubin, 2012. 'Skovoroda: The World Tried to Catch Me but Could Not', «Daniel H. Shubin», 410 p.

* * *